

UDK 321.7(049.3)

Primljeno: 22. 02. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Anes Makul

DIREKTNA DEMOKRATIJA – ZA ILI PROTIV?

(Elvis Fejzić, *Paradoksi direktne demokratije: Volja naroda i referendumski populizam*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2022)

Knjiga *Paradoksi direktne demokratije*, čiji puni naziv upotpunjuje podnaslov *Volja naroda i referendumski populizam* predstavlja najnovije djelo bosanskohercegovačkog politologa Elvise Fejzića u kojem se uključuje u postojeću debatu o svrsishodnosti učešća građana u procesima donošenja odluka. Aktualnost ove debate proteklih godina je još više dobila na značaju zbog učestalih poziva populističkih političkih aktera na primjenu direktne demokratije, što je jedan od osnovnih alata u političkom djelovanju populista.

Premda ne nužno novi, ali značajno prisutniji u političkom životu, populisti su aktualizirali temu o potrebi vođenja politike kao „opće volje“¹ naroda. Fejzić napominje na rastući broj referendumata u novije vrijeme u EU, a koje su pokrenuli Euroskeptici (str. 348). Međutim, knjiga nije samo odgovor na aktualiziranu temu o učešću građana u procesima donošenja odluka, već i kritička analiza primjene i oblika učešća građana prilikom donošenja odluka u različitim političkim sistemima i vremenima, od kojih su neki i totalitarni, a u totalitarnim sistemima ne postoji suštinski utjecaj građana, već samo privid.

---

1. Jedan od vodećih autora o populizmu, Cas Mudde, u svojoj definiciji populizma koristi izraz „volonté générale“ (opća volja) kako bi objasnio način populističkog djelovanja. To podrazumijeva na koji način populistički predstavljaju pravilno vođenje politike, a to je „volonté générale“.

Prema riječima autora, „Istraživanje je situirano unutar institucionalnog teorijskog pristupa koji najefektnije reprezentira zahtjeve moderne političke teorije, ali i komplicirani odnos vlasti i građana u demokratskim režimima vlasti“ (Str. 14).

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja u kojoj je autor na 380 stranica dao širok uvid u pojam direktne demokratije i izazove s kojim se taj instrument suočava. Poglavlja su: Predstavnička i neposredna demokratija; Neposredna demokratija i totalitarne države; Direktna demokratija u pluralističkim državama; Političke kontroverze referendumske demokratije; Građanske inicijative i peticije: Stvarnost i prividi; te Finalna analiza: Antonimijski duh neposredne demokratije.

Autor na početku djela pravi genezu razvoja demokratije, od njenih prvih pominjanja u antičkoj Grčkoj, kada je demokratija imala bitno drugačije značenje zbog svog redukcionističkog shvatanja i prema današnjim mjerilima ne bi mogla biti definirana kao takva, pa do moderne demokratije i trenutnog shvatanja.

Samo djelo sadrži i jedan normativni element o tome kako Fejzić vidi primjenu direktne demokratije, o čemu će u daljem dijelu teksta biti riječ.

Iako često predstavljeno kao crno – bijela slika, autor direktnu demokratiju detaljno pojašnjava, čime taj pojam izvlači iz crno – bijelog okvira i otkriva „zamke“ primjene direktne demokratije u praktičnoj politici. To se prvenstveno odnosi na referendume kao najpoznatiji oblik neposredne demokratije. Naime, kompleksna pitanja se u referendumima svode na odgovore da ili ne, što predstavlja jednu od kritika primjene direktne demokratije u procesu donošenja odluka. Fejzić temitizira koliko su građani zapravo informirani o pitanjima o kojima trebaju odlučiti, odnosno odgovoriti sa da ili ne. Kritički se također osvrće i na pitanje izlaznosti građana na referendume, odnosno na često malu izlaznost prilikom organizacije referenduma. Pored referenduma, kao najdominantnijeg oblika direktne demokratije, autor također istražuje i kritički analizira građanske inicijative i peticije i na koji način ti oblici direktne demokratije determiniraju politiku, uopćeno, ali i procese donošenja odluka.

Autor također navodi i stanovišta, odnosno kritike, koje se odnose na institucionalno podrivanje ukoliko se legalnim institucijama onemogućiti donošenje odluka, odnosno ukoliko svoju ulogu izvršavaju kao sukreatori odluka.

Postavlja se pitanje, da li je u modernim demokratskim sistemima moguće primjeniti oba oblika u procesu donošenja odluka? Autor argumentira da je moguće, ali da mora postojati jasan zakonski okvir koji takvu praksu omogućava. Fejzićev argument također sadrži i jedan normativni element, o kojem smo govorili u tekstu, odnosno izražava svoj stav u kojem navodi pod kojim uslovima treba primjeniti direktnu demokratiju. Dakle, primjena direktne demokratije jeste moguća i poželjna, ali samo

kao dopunski element posredničkoj demokratiji i u kojoj inicijativa polazi od naroda. Također navodi da direktna demokratija „... može dati veliki doprinos u kontekstu reduciranja političke apatije i motiviranja građana da sudjeluju u praktičnoj politici, što je, zapravo jedan od ključnih izazova savremene demokratije“ (str. 334).

Argument jeste da onda kad inicijativa polazi od političkih aktera, građani su više podložni manipulaciji, jer dobijaju nepotpune ili pogrešne informacije. Fejzić navodi da „... referendum – kao institut direktne demokratije – moguće je pretvoriti i konvertirati – u posebnim okolnostima koje kreira egocentrična državna vlast – u antidemokratski politički mehanizam. Tada vlast svjesno zloupotrebljava referendum i smišljeno manipulira biračkim tijelom, koje sudjeluje u referendumskom odlučivanju“ (str. 282 – 283). Nakon glasanja na referendumu o izlasku Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske Unije, 2016. godine, otkriveno je da informacije koje su zagovornici Brexita dijelili nisu uvijek bile u potpunosti tačne ili su bile samo djelimično istinite, što je onemogućilo građanima da dobiju širu sliku, što je eventualno doprinijelo i promjeni mišljenja kod mnogih građana Ujedinjenog Kraljevstva u vezi sa članstvom u EU.²

U prilog argumentaciji primjene direktne demokratije, kao jasno zakonski uokvirenog pomoćnog alata, jeste i sama nepraktičnost održavanja oblika direktne demokratije u kojem će građani diskutirati i donositi odluke, posebno na državnom nivou. Na nižim nivoima vlasti, u kojima sudjeluje manji broj građana, ova praksa je, u teoriji, lakše izvodiva zbog manjeg broja građana.

Djelo Elvise Fejzića ima višestruki značaj. Autor u knjizi detaljno elaborira razvoj oba oblika demokratije o kojima piše – i posrednu i neposrednu, na šta je stavljen fokus uz mnoštvo empirijskih podataka. Posmatrajući rast zahtjeva za primjenom direktne demokratije u proteklim godinama, potvrđuje se pravovremenost izlaska knjige. Djelo je zanimljivo i za naučnu i stručnu javnost, ali i kao studentska literatura, a njen značaj se također očituje i kao važan teoretski doprinos izučavanja demokratije. Knjiga bi trebala naći i svoj prostor među onima čija je profesija politika, koji često paušalno posmatraju alate direktne demokratije, ne razumijevajući „zamke“ i moguće konsekvence takvog pristupa.

---

2. Prema nekim istraživanjima javnog mnjenja, većina Britanaca bi podržala ponovno članstvo u EU u 2023. godini. Npr. <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit-poll-referendum-rejoin-eu-b2250813.html>

Adresa autora
Author's address

Anes Makul
International Burch University
anes.makul@ibu.edu.ba